UNIVERSAL LIBRARY
OU_204608
UNIVERSAL LIBRARY

OSMANIA UNIVERSITY LIBRARY

Call No. T81.6 K92M Accession No. T 1867

Author కృష్ణారావు, వా.

Title మొగల్ దర్బారు. 1935

This book should be returned on or before the date last marked below.

మధురగీతికలు - ౧

మీఁగడతరకలు

సర్వస్వామ్యములు

కావ్యప్రణేతవి

ప్రకాశకుడు:

నాళము కృష్ణరావు

కావ్యవీథి

1	గృహము	1
2	అల్పజంతువులు	3
3	సూర్యగ్రహణము—మూఢవిశ్వాసము	7
4	వాషింగుటన్	10
5	బాటసారులు—ఎలుగుగొడ్డు	13
6	బంగారుపండ్లు	16
7	పిసినివాఁడు—పసిఁడిమూట	19
8	పక్షి—పరిపాలనము	22
9	వేఁటకాఁడు—రాబందు	25
10	కాఁపువాఁడు—బోరియాలు	28
11	రాజు—కాఁపువాఁడు	31
12	గురువు—శిష్యులు	34
13	ఈశ్వరుఁడు—శనైశ్చరుఁడు	36
14	సూరకవి—క్షత్రియుఁడు	38
15	సూరకవి—బంధువుఁడు	40
16	చంద్రోదయము	41
17	ఆఁబోతు	44

సుజనరంజనీ
ముద్రణాలయం
రాజమండ్రి

గృహము

జగముకంటెను స్వీయ దేశంబు ప్రియము,
దానికన్న ప్రియతరంబు తనపురంబు,
అంతకంటెను ప్రియతమ మాత్మగృహము;
గృహముకంటెను సౌఖ్యంబు మహిని గలదె?

, తల్లి యైనను చేయంగ నొల్లనట్టి
సేవలు లెల్లను సమకూర్పఁ జాలు నిల్లు'
అనెడి లోకోక్తి ధారుణి నమరెఁ గానఁ
గృహముకంటెను సౌఖ్యంబు మహిని గలదె?

, తనకు గ్రాసంబు లేకున్నఁ మనఁగ వచ్చు
కాని వాసంబు లేకున్న గడపరాదు'
అనెడి లోకోక్తి ధారుణి నమరెఁ గాన,
గృహముకంటెను సౌఖ్యంబు మహిని గలదె?

అఖిలభోగభాగ్యంబుల కాకరంబు,
సకలకల్యాణముల కెల్ల జన్మభూమి,
భవ్యసుఖముల కెల్లను పట్టుకొమ్మ;
గృహముకంటెను సౌఖ్యంబు మహిని గలదె?

కామితంబుల నొనఁగూర్చు కల్పతరువు,
ఊర్జితం బగు శుభముల కునికిపట్టు,
పరమసంతోషముల కెల్ల పంటచేను;
గృహముకంటెను సౌఖ్యంబు మహిని గలదె?

సమరతలమున నోడి రాకొమరుఁ డొకఁడు
అరులు చెలరేఁగ తన్ను వెన్నంటి తఱుమ,
వడిగఁ బరుగెత్తి యొక్క కారడవిఁ జేరి
వృక్షములచాయ నించుక విశ్రమించె.

బడలికలు వాయ నొక్కింత తడ వతండు
నిద్రపోవ నెంచి చేలంబు నేలఁ బఱవ,
చీమలును సాలెపురుగులు చేరి, వాని
పాన్పుపైఁ బ్రాఁకి చీకాకుపఱచె మిగుల.

'మాలదైవము కటకటా! ఏల కూర్చె
క్షుద్రజంతుల మనుజుల నిట్లు చెఱుప?
శత్రువులబాధ నెట్టులైన సైపవచ్చు,
వీనిబాధల సైప నెవ్వానివశము?'

అనుచు నీరీతిఁ దలపోసి యాతఁ డెట్లో
తుదకు నిదురించె; వానిని వెదకికొనుచు
వచ్చి నిలిచె తటాలున వైరివీరుఁ
డొక్కరుఁడు వాఁడు నిద్రించుచున్న యెడకు

ఏమిచిత్రమొ- అంతలో చీమ యొకటి
కఱచె రాజకుమారుని కరతలంబు;
ఉలికిపడి లేచి యాతండు తెలివి నొంది
కాంచె వెసఁ దన్ను జంప నుంకించు వైరి.

కని, జరీలున నొఱనుండి కత్తి దూసి
ఒక్క వ్రేటున పగతుని నుక్కడంచి
కడమ శత్రులు తనపైని పడకమున్నె
గంతుగొని దాఁగె నాచెంత గహ్వరమున.

తరణి గ్రుంకెడె; నంత శాత్రవులు రాత్రి
రాకుమారుని కనుఁగొనఁ లేక విసిగి,
ఉదయమున లేచి యటునిటు వెదకి వెదకి
చేరి నిలిచిరి గహ్వర ద్వారముకడ.

" సందియం బేల ? ఈగుహాయందె యతడు
జొచ్చి తలదాచుకొని యుండవచ్చు నిజము "
అనుచు వచియించె నొక్కడు; "అట్లు కాదు
ఇందు లేడని నే వచియింపగలను.

సఖుడ ! అల్లదె చూడుమా సాలెగూడు
అల్లిబిల్లిగ ద్వారంబు నల్లికొనియె:
వచ్చి రాకొమరుం డిందు జొచ్చెనేని
చెక్కుచెదరక నిలుచునే చెలదిగూడు ?"

అనుచు నీరీతి రెండవయతడు పలికె;
" సర్పములు క్రూరమృగములు సంచరించు
నిందు జొర నేల ? చావంగ నేల ?" యంచు
వారు వెడలిరి వచ్చినదారి బట్టి.

'బ్రతుకు జీవుడ' యంచు నీవలికి వచ్చి,
రాజసుతుడంత తనయంతరంగమందు
నిట్లు తలపోసె 'అక్కటా ! యింతదనుక
అల్పజంతువులను నింద సల్పినాడ.

చిన్న జంతుల నేల సృష్టించె నంచు
నోరికొలఁదిని దైవంబు దూఱియుంటి,
చీమచెలఁదుల సాయంబుచేతఁ గాచ
నిలిపె దైవంబు నాజీవములను నేఁడు.

మార్గస్థుఁడు—మఱ్ఱిచెట్టు

మిటమిటని కాయు నెండకు కటకటఁబడి
తెరువరి యొకండు బడలిక తీర్చికొనఁగ
మార్గమున నున్న యొక పెద్దమఱ్ఱిచెట్టు
నీడఁ జని, మేను వాలిచె నేలమీఁద.

నిదుర పట్టక అటునిటు కదలియాడి,
అల్లిబిల్లిగ నేలపై నల్లికొనిన
పండ్లతో నున్న గుమ్మడిపాదు జూచి,
ఇట్లు తలపోసె నాతండు హృదయమందు.

"చేవ చాలని గుమ్మడితీవయందు
బానలంతేసి కాయలఁ బాదుకొలిపి,
విన్ను నంటెడు పెనుమఱ్ఱివృక్షమునకు
చిట్టికాయల నమరించె సృష్టికర్త.

'ఔర ! సర్వజ్ఞుఁ డని పెక్కుపేరె గాని
బ్రహ్మ యొనరించు సృష్టిజాలమ్మునందు
అకటవికటము కానట్టి దొకటి కలదె ?
బుద్ధి పెడతలఁ బుట్టెఁ బో వృద్ధుఁ డగుట.

'అట్టు లా నొక సర్వరి యయ్యెనేని
పెద్ద చెట్టున కనుపైన పెద్ద పండ్లు
చిన్న చెట్టున కనుపైన చిన్న పండ్లు
కూర్పు నగుఁ గాని, ఈతాఱుమాఱ్పు లేల ?'

అనుచు నీరీతి తలపోసికొనుచు నంత
కొంతసేపటి కాతండు కూర్కుఁ జెందె;
గాలి కిట్టట్టు కొమ్మలు కదలియాడ
మఱ్ఱికాయలు పడె వానిబుఱ్ఱపైని.

దద్దఱిలి లేచి తనతల తడవికొనుచు
'అయయొ ! ఇవ్వియె పెద్దపండ్లయ్యె నేని
బఱ్ఱు మంచును నాతల బ్రద్ద లగుచు
యమునివాకిట ప్రాంతకా పగుదుఁ గాదె ?

'ఏల జగముల నెల్లఁ గల్పించినట్టి'

సృష్టికర్తకె యీరీతి చెట్ట నగుచు
పంగనామము పెట్టఁ గడంగినాఁడ;
ఎట్టిసాహసమున కొడిగట్టికొంటి ?

'అల్పాబుద్ధిని నే నేడ? అఖిలసృష్టి
నెంచి సృజయించి పాలించి త్రుంచునట్టి
అఖిలశక్తినియామకుఁ డాతఁ డేడ ?'
అనుచుఁ జింతించె నాతండు మనమునందు

పాంథుఁ డొక్కఁడు పట్టణపరిసరమున
హయముపై నెక్కి యెచటికో అరుగుచుండె;
ఊరి వెలుపల కొందఱు యుద్ధభటులు
త్రోయుచుండిరి బరువైన దూల మొకటి.

బలిమిమై వార లందఱు పట్టి పెనఁగి
అదిమి లాగిన దూలంబు కదల దయ్యె;
‘ పట్టుఁ, డెత్తుఁడు, నెట్టుఁడు, కట్టి లాగుఁ’
డంచు నొక్కఁడు వారి గద్దించుచుండె.

పథికుఁ డది చూచి వానితోఁ బలికె నిట్లు:
‘ అయ్యో ! ఇటు చేయుఁ డటు సేయుఁ డంచు నిల్చి
నుడువుకంటెను నీవును నడుముకట్టి
సాయ మొనరించి కార్యంబు చేయరాదె ?”

చుఱుకుచుఱుకున నాతఁడు చూచి అనియెః

" నన్ను కేవలసామాన్యనరునిరీతి
మాటలాడెదు తారతమ్యంబు లేక;
ఎవ్వఁ డనుకొంటి? సేనాని నెవ్వ నేను."

" అహహా! మీ రంతటి మహామహు లటంచు
ఎఱుఁగ కాడితి, నను క్షమియింపుఁ డయ్య "
అనుచు తెరువరి మెల్లన హయము డిగ్గి
శక్తికొలఁదిని భటులకు సాయపడియె.

తోడనే వారు పథికుండు తోడుపడఁగ
ఎత్తి రవలీల దూలము మున్నెత్తు గాఁగ;
చెంత నిలుచుండె నడుమునఁ జేయివైచి
భూవరుం డన దళవాయి ఠీవి మెఱయ.

అంత తెరువరి నవ్వుచు నతని కనియె
" అన్న! ఎప్పుడైన పని యున్న నన్ను పిలువుఁ;
డన్యుఁడను గాను, సర్వసైన్యాధిపతిని,
నన్ను పిలుతురు 'వాషింగుట' న్నటంచు. "

అంత పడవాలు గ్రుక్కుమి క్కుసఁగ లేక
చిత్తరువురీతి నిలఁబడె చేష్ట లుడిఁగి;
' సెల వ్రసంగుఁడు పోయివచ్చెద ' నటంచు
చనియె తెరువరి వేగ నశ్వంబు నెక్కి.

బాటసారులు - ఎలుగుగొడ్డు

చిట్టిచీమయు దూరి రాని దట్టమైన
దారుణంబగు నొక్క కాంతారమందు
రాత్రివేళను భీముఁడు, రాముఁడనెడు
పాంథులిరువురు కాల్నడఁ బయనమైరి.

రాముఁ డీట్లని వచియించె భయముతోడ:
"దారిలో నేదియైనను క్రూరమృగము
ఎదురుగా వచ్చి మనపైని గదిసెనేని,
ఏమి చేయుద ?" అనవుడు భీముఁ డనియె:

"ఏను నీ చెంత నుండ నీ కేమిభయము ?
ఎన్నిగుండెలు గలవు నే నున్న చోట
ఘాతుకమృగంబు కదియంగ ? కదిసెనేని,
చించి చెండాడనే యొక్క చిటికలోన."

ఆతఁ డిట్లనియెనో లేదొ- అంతలోనె,
ఎచటనుండియొ యొక పెద్ద యెలుఁగుగొడ్డు
గుఱ్ఱుగుఱ్ఱున సటలెత్తి ఘుర్ఘురించి
పరుగువాఱుచు నాచెంత కరుగుదెంచె.

జల్లుజల్లున నొడలెల్ల జలదరింప
తనదుమిత్రునిమాటయె తలఁపు గొనక,
పిక్కసత్తున చూపించి భీముఁ డంత
తరువుమీఁదికి గుప్పించె సరభసమున.

ఏమి చేయంగఁ దోఁచక రాముఁ డంత
చాపకట్టుగ నేలపై సాఁగిలఁబడి
కాలుచేతుల నట్టిట్టు కదపకుండ
ఊర్పు బిగఁబట్టి చచ్చినయోజ నుండె.

అంత భల్లూక మాతనిచెంతఁ గదిసి
ముక్కు నోరును చెవులును మూరుకొనుచు
'చచ్చి యున్నాఁడొ చివికిన శవ మి దేల?'
అనుచు నాతని విడనాడి యవలఁ జనియె.

కొంత సేపటికిని గుండె కుదుటఁబడఁగ
డిగ్గ రని చెట్టు పైనుండి డిగ్గ నుఱికి
భీముఁ డడిగెను "మిత్రుఁడా! ఏమి చెప్పె
తెలుపుమా నీదు చెవి చెంత ఎలుగుబంటి."

అనుడు రాముఁడు వానితో ననియె నిట్లు:
"మంచిమాటలు చెప్పి నమ్మంగఁ జేసి,
అవల మోస మొనర్చెడి స్వార్థపరుల
చెలిమి చేయంగవల దంచు చెప్పె నెలుఁగు."

బంగారుపండ్లు

అడవిదాపల నొకపూరిగుడిసెయందు
కాఁపురం బుండె ముదుసలికాఁపువాఁడు;
ఆతఁ డొకనాఁడు భూమిలో పాతుచుండె
చిన్నమామిడిటెంకల కొన్ని తెచ్చి.

వేఁటలాడఁగ నాదారివెంటఁ జనుచు,
తనదు పరివారజనులతో ననియె రాజు:
" కాంచితిరె మీర లీమూఁడుకాళ్ల ముసలి
చేయుచున్నట్టి చిత్రంపుచేఁత గార ?

" వృద్ధుఁ డక్కటా ! ఎంతటి వెఱ్ఱివాఁడు ?
విత్తుచున్నాఁడు మామిడివిత్తనముల,
చెట్లఫలముల తాను భక్షింపఁ దలఁచి;
ఎంతకాలము జీవింప నెంచినాఁడొ ?

“ కాటి కొక కాలు సాఁచియు కాపువాఁడు
ఉట్టికట్టుక కలకాల మూఁగులాడ
నెంచెఁ గాఁబోలు, లేకున్న నిట్టిపనికిఁ
బూని కాలంబు రిత్తఁగాఁ బుచ్చనేల ! ”

నృపునిమాటల నాలించి వృద్ధుఁ డనియె:
“ చెట్లఫలముల తిన నపేక్షించి కాదు,
మున్ను మనపెద్ద లందఱు చన్నరీతి
ఆచరించితి నంతియె అవనినాథ !

“ వారు నాఁటిన వృక్షముల్ ఫలము లీన,
అనుభవించుట లేదొకో మనము నేఁడు !
అట్లె, మన మిప్డు నాఁటిన చెట్లఫలము
లనుభవింతురు గద ! మనతనయు లవల. ”

అంత నారాజు ముసలివాఁ డాడినట్టి
పలుకులకు నాత్మ నెంతయు ప్రమద మంది,
గౌరవము మీఱ నాతని గారవించె
ఏడుబంగారుకాసుల నెలమి నొసఁగి.

అంత నవ్వుచు నావృద్ధుఁ డనియె "పేఁడ!
రిత్త కాలేదు నేఁడు నావిత్తనములు;
అహహా! నాఁటినతొలినాఁడె అక్కజముగ
ఏడుబంగారు ఫలముల నీనెఁ గాన.

పిసినివాఁడు - పసిఁడిమూట

ఊరివెలుపల, పాడుకోనేరుచెంత,
మనుజు లెవ్వరు మసలని మాఱుమూల,
గుట్టచాటున లోతైన గోయి త్రవ్వి
పసిఁడి దాఁచెను పిసినారిముసలి యొకఁడు.

ప్రతిదినంబును వృద్ధుండు పాతు త్రవ్వి
మురిసిపడుచుండు బంగారుముద్ద జూచి;
పొదలమాటున నది యెల్ల పొంచి చూచి
దొంగ యొక్కఁడు సర్వంబు దోచికొనియె.

మఱుదినంబున ముసలివాఁ డరుగుదెంచి
గోయి త్రవ్వఁగ బంగారు మాయ మయ్యె;
నెత్తి నోటను లబలబ మొత్తికొనుచు
గొల్లు మని యేడ్చె నతఁడు గగ్గోలువెట్టె.

అంత నాతనియఋపుల నాలకించి,
పరుగుపరుగున పొరుగువా రరుగుదెంచి
" ఏల యేడ్చెద వీలీల నేలఁ బొరలి ? "
అనుచు ప్రశ్నింప, నీరీతిఁ బనవె నతఁడు.

" ఏమి చెప్పుదు ? ముప్పదియేండ్లనుండి
కూడఁబెట్టిన ధన మెల్ల గోతిలోన
దాఁచియుంచితి, నెవ్వఁడో తస్కరుండు
పచ్చపైకంబు మునుముట్ట ముచ్చిలించె.

" అనుదినంబును నిచ్చటి కరుగుదెంచి
కాంచనంబును కాంక్షమై కాంచుచుందు;
ఏమి చేయుదు నక్కటా ! యింకమీఁద ? "
అంచు ముదుసలి కన్నీరు నించి చెప్పె.

అనుడు, నామాటలకు వార లనిరి యిట్లు
" పరుల కీయవు, కుడువవు, పైఁడి నీకు
ఏమిలాభంబు చేకూర్చె నింతదనుక ?
ఇకట ! ఉండిన నూడిన నొకటి కాదె.

“ ఇప్పు డైనను మించిన దేమి కలదు ?
పైఁడి గలచోట నొక పెద్దబండ పాతి
కాంచుచుండుము నిత్యంబు కాంక్ష దీఱ ”
అనుచు ముదుసలివగ్గుతో ననిరి వారు.

పక్షి - వరిపొలము

ఊరివెలుపల, నొక సెలయేఱుదరిని
పండఁబాఱిన పొలమందు, పక్షి యొకటి
గూటిలోఁ దాను పిల్లలు గూడిమాడి
కాపురము చేయుచుండె సౌఖ్యంబు మీఱ.

చంచువుల గింజ లిరికించికొంచు పక్షి
ప్రేమతో కందువులఁ దినిపించుచుండె;
అపుడె మొలచిన ఱెక్క లల్లార్చికొనుచు
కొదమపులుఁగులు కిలకిల కూయుచుండె.

అంత నచటికి పొలముకా పరుగుదెంచి,
తనదుపుత్రునితో నిట్టులనియె: " కుఱ్ఱ !
పండె పొల మెల్ల, నిఁక తడ వుండరాదు,
కాపు లందఱఁ బిలిపింతు రేపె కోయ. "

“ అమ్మ ! వింటివె పొలముకాఁ పన్నమాట ?
నిలువవచ్చునె మన మిందు నిముస మైన ?
ప్రొద్దుపుచ్చితి మిన్నాళ్లు ముదము మీఱి,
ఎందు బోవుదు మక్కటా ! ఇప్పు డింక ?”

అనుచు పిల్లలు వచియింప, అనియె తల్లి:
“ ఇందె యుందము, అప్పుడే తొంద రేల ?
రేపె జరుగవు కోతలు, కాఁపువాఁడు
ఒరులసాయ మపేక్షించియుండెఁ గాన.”

కడచె కొన్నాళ్లు; మరల నాకాఁపువాఁడు
పొలమునకు వచ్చి వచియించె పుత్రుతోడ:
“ ఒరులపైఁ బెట్టి మన మింక నుండఁ దగునె ?
నేఁడె కోతము స్వయముగ నీవు నేనె.”

అంత పిల్లలతో నిట్టు లనియె తల్లి:
“ గడియ యైనను మన మింక తడయరాదు;
పరులసాయంబు లేకయె స్వయముగానె
కార్య మొనరింప సమకట్టె కాఁపువాఁడు.

" రమ్య మగు నొక్క పద్మాకరంబుపొంత
గూఁడు కట్టితి నొక చెట్టుకొమ్మమీఁద;
హాయిగా నందు సకలసౌఖ్యములతోడ
నుండ మెప్పుడు నాముద్దుకందులార ! "

వేటకాఁడు - రాబందు

వేఁటకుక్కలు డేగలు వెంట రాఁగ,
వెడలె కానకు నొకనాఁడు వేఁటకాఁడు;
అంత నతఁ డేగనో లేదో కొంతదవ్వు,
దారిలో నొక్క రాబందు తారసిల్లి.

" అయ్యా! మృగయుఁడ! నీవు వేఁటాడునపుడు
నాదుబిడ్డలలో నీకు నేది యైన
కానిపించిన, చంపక కాతు ననుచు
అభయహస్త మొసంగుమా! " అనుచు వేఁడె.

అంత నాతఁడు పక్షితో ననియె నిట్లు:
" అట్టులే కాని, నీబిడ్డ లనుచు నేను
గుఱుతుపట్టుట యెట్టులో యెఱుఁగఁజాల
కాన చెప్పుము యేదేని యానవాలు."

పక్కు మని నవ్వి యతనితో పక్కి యనియె:
" ఔర ! మృగయుఁడ ! యెంత మాటాడినావు ?
పులుఁగుజాతుల నిన్నాళ్లు మెలఁగుచుండి
అడిగెదవె నాదుబిడ్డల యానవాలు ?

" జగములందలి బహువిధఖగము లెల్ల
నాదుబిడ్డలతోడ సౌందర్యమందు
సాటివచ్చునె ? కాన నోవేఁటకాఁడ !
వాని నవలీల పోల్పఁగవచ్చు నీకు. "

పెక్కుమాట లిఁకేల ! ఓపక్కిఱేఁడ !
వినుము చెప్పెద-నీబిడ్డ లనఁగ నేల ?
సుందరం బగు పక్షులజోలిఁ బోవ
నంచు నే నిదె బాస గావించువాఁడ. "

అనుచు వచియించి యాతఁడు వనములోని
కేగి, దిన మెల్ల పక్షుల నెన్నొ కూర్చి,
వాని నన్నిఁటి నొకత్రాట వరుసఁ గూర్చి
తరలి వచ్చుచునుండె నాదారివెంట.

ఎదురుగా వచ్చి రాపులుఁ గిట్టు లనియెః
" అవుర ! యెంతటి మోసకాఁడవుర నీవు ?
మంచిమాటల నన్ను నమ్మంగఁ బలికి
నాదుబిడ్డలఁ జంపంగ న్యాయ మగునె ? "

" నీదుబిడ్డలు లే విందు నిక్కముగను,
నేఁడు చంపిన పిట్టలన్నింటియందు
అంద మగు పిట్ట యొక్కటి యైన లేదు;
నీవె చూడుము నామాట నిజమొ, కాదొ ! "

" ఇంతమాత్రమె మూర్ఖుఁడా యెఱుఁగవైతి,
వవనియందలి సర్వవస్తువులలోన
తనదుబిడ్డలె యధిక సౌందర్యవంతు
లనుచు మనమునఁ దలఁపని జనని గలదె ? "

కాఁపువాఁడు - బోయీలు

కలఁ డొకానొక పురమున కాఁపువాఁడు;
వానియాఁబెయ్య యొకనాఁడు పాఱిపోవ,
పల్లకీ మోయు చాకలివాండ్రఁ బిలిచి
వెదకి తెం డని వారికి ముదల వెట్టె.

" అందలము మోయుపని కాని, ఆవుదూడ
వెదకుపని మాది కా " దని బెదరు లేక
పొగరుఁబోతుతనంబున బోయ లంత
బదులుపల్కిరి యాకాఁపువానితోడ.

బోయ లాడినమాట కబ్బురము జెంది
' ఔర ! వీరల కింతటి యాగడంబ ?
మూర్ఖు లగు వీరి కెటు లైన బుద్ధి సెప్పి
గర్వ మడఁచెదఁ గా ' కంచు కాఁపువాఁడు.

" సరియె మంచిది, మీరలు సలుపరాని
పనుల నియమించి మిము శ్రమపఱుప నేల ?
నేనె స్వయముగ దూడను నెమకికొందు
కాన పల్లకి మోయుఁ" డం చానతిచ్చె.

ఇట్లు వచియించి, పల్లకి నెక్కి కాఁపు
దారుణం బగు నాఁటిమధ్యాహ్న వేళ
చౌటిపట్టుల, పొలముల, తోట దొడ్ల,
సందుగొందులఁ ద్రిప్పించె నందలంబు.

మండుటెండల మలమల మాడి మాడి
వేసటంబడి బోయలు గాసినొంది
" అయ్య ! మే మింక నొకయడు గైన నకట
మోప లే" మని మొఱవెట్ట, కాఁపువాఁడు.

" అందలము మోయుపని మీది, ఆవుదూడ
రోయుపని నాది కావున బోయలార !
అందలము మీరు మోయుఁడి, ఆవుదూడ
వెదకికొందును నే" నని బదులు పలికె.

అంత బోయలు మాఱు మాటాడ లేక
వానిపదములపైఁ బడి దీను లగుచు
‘ మేము చేసినతప్పు క్షమింపుఁ’ డనుచు
వేఁడి, వేగమె దూడను వెదుకఁ జనిరి.

రాజు - కాఁపువాఁడు

ఒక్కనాఁ డొకభూవరుఁ డుదయవేళ
హయముపై నెక్కి స్వారికి బయలువెడలె;
కోట దాఁటి యతం డట్లు కొలఁదిదూర
మేగుసరి కొకకాఁపువాఁ డెదురుపడియె.

ఏమిచిత్రమొ కాని- యానృపునిహయము
కాఁపువానిని దవ్వునఁ గాంచినంత
బెదరి యట్టిట్టు గంతులువేసి తుదకు
నేలమీఁదికి భూవరుఁ గూలఁద్రోసె.

క్రిందఁ బడినను గాయంబు నొందకుండ
తోడనే లేచి యొడ లెల్లఁ దుడిచికొనుచు
హయముపై నెక్కి క్రమ్మర రయము మీఱ
కోటలోనికిఁ జనె ఱేఁడు కోప మడర.

చని దక్కిలునఁ సంతొ నామనుజవిభుఁడు
కొలువుకూటమునం దొచ్చి తలవరులను
పిలిచి యీకాఁపువాని రప్పింపె యటకు
కనుల నిప్పులు రాలంగ ననియె నిట్లు.

“ ఓరి యమున తేచి యెవ్వరివ సనములను
గాంచకయె తొలుదొల్ల నీకాఁపువాని
మోము జూచితి, నంతట నేమి చెప్ప-
నేలపై నశ్వమున నుండి కూలినాఁడ.

ఇంక నీతనివదనంబు నెవ్వఁ డైనఁ
గాంచిరేని యవమానంబు గలుగుఁ గాన
తోడనే వినిశ్శింపుము ప్రాంపి వేయుఁ ”
డంచు నానతిచ్చె నా మోసకులకు

తనకుఁ దెబ్బ రేఁగ మరణంబు తప్ప దనుచు
దిట్టతనముఁ నాకాఁపు తెంపు చేసి
హృదయమున నింమికేనియు బెదరుగొనక
పలికె నీరీతి గట్టిగా ప్రభునితోడ.

“ ప్రొద్దుననె లేచి నాపాడుమొగము మీరు
పావనం బగు తావకవదన మేను
నొక్కసారిగ నిరువుర మొకరి నొకరు
కాంచితిమి గాదె యెవ్వరిఁ గాంగకుండ.

నాదువదనంబు గాంచి భూనాధ! మీరు
పుడమిపై నశ్వముననుండి పడితి రంతె;
కాని దేవరవదనంబు గాంచి నేను
మరణశిక్షకుఁ బాల్పడి మడియనుంటి.

కాన నెవ్వరివదనంబు హానికరమొ
అరసి తెస్సఁగ దేవర యానతిండు ”
అనుడు, సిగ్గున మాఱు మాటాడ లేక
వెంటనే కాఁపువానిని విడిచె ఱేఁడు.

తెలివి మాలిన గురునొద్ద తెలివి లేని
శిష్యు లిరువురు పరిచర్య చేయుచుండి;
రొకదినంబున వారి నాయొజ్జ పిలిచి
పుచ్చె నడవికి సమిధలఁ దెచ్చిపెట్ట.

అడవిఁ జొచ్చినతోడనే హరిణ మొకటి
వారి కెదురుగఁ గనఁబడెఁ; వారు దాని
చూచి యెన్నడు నెఱుఁగని శంఠ లగుట
చర్చ గావించి రది యేమిజంతువొ యని.

' శంక యేటికి దీనికి చర్చ యేల ?
తెల్లముగ నది యేనుంగుపిల్ల గదర '
' వ్యర్థముగ దీని కింకను వాద మేల ?
కుంజరము కాదు, సింగంపుగొదమ కాని. '

‘ చాలు చాలును- నీ తెల్వి కాలిపోను-
కొమ్ము లేవిర సింగంపుగొదమ కైన ? ’
‘ అంతు లేలర ? నీబుద్ధి సంత కేగ-
దానిమెడమీఁద జూ లేది యేనుఁ గైన ? ’

వార లీరీతి తమలోన వాదమాడి
గురువు నడిగి యథార్థంబు నెఱుఁగఁ గోరి
ఇరువురును రెండువైపుల తఱిమి తఱిమి
ఎట్టకేలకు దానిని పట్టుకొనిరి.

అంత నా లేడి నుత్తరీయమునఁ గట్టి
గురువుచెంతకుఁ గొని తెచ్చి కూలవైచి
‘ సింగమో యిది యేనుంగో చెప్పుఁ ’ డంచు
నడుగ, వారికి గురు విట్లు లానతిచ్చె.

“ పనికిమాలిన పరమనిర్భాగ్యులార !
సింగమును గాదు, మఱియు నేనుంగు గాదు;
శీఘ్రముగ పాఱవేయుఁ డాచెఱువులోన
ఎగిరితే కప్ప, మునిఁగిన మొదల కాకి. ”

T 1887

ఈశ్వరుఁడు - శనైశ్చరుఁడు

సిరులు చెలరంగ కైలాసశిఖరిమీఁద
ప్రమథగణములు సేవింప ప్రమద మలర
పార్వతీసహితుం డయి పరమశివుఁడు
నిండుకొలువును దీర్చి కూర్చుండియుండె.

అంత నచటికి శని వచ్చి, "పంత మొప్ప
నేను తలఁచితిఁ, యెట్టివాని నైన
కొండలము గూర్చి దైన్యంబు నొందఁ జేసి
పట్టి పీడింతుఁ గా" కని ప్రతిన వట్టె.

అతని ప్రజ్ఞఁ బరీక్షింప ననియె శివుఁడు:
"ఓయి నను గూడ దైన్యంబు నొందఁ జేయఁ
గలవె? అటు లైన మాసంబు గడువు నిత్తు,
నన్ను చూచెద చూపుమా నీదు మహిమ."

వల్లె యని పల్కి శని యేగె నుల్లసమున;
ఈతఁ డెట్లు బాధించునో చూత మనుచు
దారుణాటవియం దొక్కమూఱుమూల
మడువులో దాఁగె నభవుండు గడువుదాఁక.

అంత నీశుండు తనగిరి కరుగుదెంచి
శనిని బిలిపించి, "ఓరి నీశపథ మేమి
యయ్యె ? న న్నేల పీడింప నైతి ? " వనుచు
నడుగ, పక్కున నవ్వుచు శనియు నతఁడు.

" విబుధు లెల్లరు సేవింప విభవ మొప్ప
వెండికొండపై దివిఁ గూర్చుండు నీవు
అడవిలో నొక్క మడుఁగున నడఁగియుంట
నాదుమహిమంబు గాక యిం కేది గలదు ? "

సూరకవి - క్షత్రియుడు

హస్తమున నొక్క తాటాకుపుస్తకంబు
దాల్చి చనుచుండె నొకకవితల్లజుండు;
వానిఁ బొడఁగని " యీవేళ వర్జ్య మెప్పు ? "
డనుచు క్షత్రియుఁ డొక్కరుఁ డడిగె నతని.

అనుడు, వెఱఁగంది కవివర్యుఁ డనియె నిట్లు:
" కవివరుల గుండె లల్లాడ కవిత చెప్ప
పేరు గాంచిన అడిదము సూరకవిని,
తిథులు చెప్పఁగ నేను వైదికుఁడఁ గాను. "

" భారమైనట్టి యొకపెద్దభారతంబు
వంటి గ్రంథము చేఁ దాల్చి, వర్జ్య మెపుడొ
చెప్పలే నని నుడువుట సిగ్గు గాదె ? "
అనుచు క్షత్రియుఁ డతని హాస్యంబు చేసె.

ఒకదినంబున క్షత్రియుఁ డుదయవేళ
ఖడ్గ మొక్కటి కరమునఁ గరము మెఱయ,
వడి హుటాహుటినడలతో నడచుచుండ,
సూరకవి చూచి యాతనిఁ జేర నరిగి.

" ఓయి నా కీవు క్షౌరకర్మ చేయఁ గలవె ? "
అనుచు ప్రశ్నింప, క్షత్రియుఁ డలుక గదుర
" కనులు గానవ ? నీ కింత కావరంబ !
మూర్ఖుఁడా ! నేను మంగలివాఁడ నఁటర ? "

అంచు గద్దింప, చాలు శాంతించు మయ్యా!
ఇంత పొడవైన కత్తి నీచెంత నుండ
ఔర ! క్షురకర్మ నైన చేయంగ లేవె ?
అనుచు నెంచితి " నని కవి యపహసించె.

సూరకవి - బంధువుఁడు

తన్ను కుక్కలు వెన్నంటి తఱుమ తఱుమ,
సూరకవి యొక్కదినమున పాఱిపోయి
ఎట్లో తప్పించుకొనివచ్చి తుట్టతుదకు
జొచ్చె నొకయిల్లు నిట్టూర్పు పుచ్చికొనుచు.

వాని నెటులైన నవమానపఱుప నెంచి
బందుగుఁ డొకండు దొరకెఁ గా సం దటంచు
" బావ ! ఇది యేమి ? గాడిదవలెను బెదరి
పరుగువాఱితి " వని వాని పరిహసించె.

" శ్వానభయమున పరుగెత్తి వచ్చినాఁడ
శీఘ్రముగ నింక మందలోఁ జేరుకొంటి,
కాన నిప్పుడు ధైర్యంబు కలిగె " నంచు
బదులు పలికెను కవి యంత బందుగునకు.

చంద్రోదయము

అంబరం బను కమలాకరంబునందు
కైరవంబుల కైవడి తార లలర,
అందు విహరించు కొదమరాయంచ యనఁగ
నిండుచంద్రుఁడు కన్నులపండు వయ్యె.

పొంచి తెర వెన్క దాఁగి దోబూచులాడు
ముద్దు గులికెడు పసిపాపమొగము వ్రాలె,
కారుమబ్బులసందునఁ గాన నగుచు
ఇందుబింబము లోచనానంద మయ్యె.

అంబరం బను నీలిపళ్లెంబునందు
అక్షతలు వ్రాలె నక్షత్రకాళి మెఱయ,
తేజరిల్లెడు కపురంపుదీప మనఁగ
నిండుచంద్రుఁడు కన్నులపండు వయ్యె.

పానవట్టము తూరుపుపర్వతంబు,
దీపికారాజి తారలు, ధూప మిరులు
గా వెలుంగంగ, స్ఫటికలింగంబో యనంగ
నిండుచంద్రుండు కన్నులపండు వయ్యె.

చిమ్మచీకటికుప్పల చెత్తమీంద
బగ్గుబగ్గున మండెడి యగ్గి ఫ్రూలె
ఉదయరాగంపుకాంతుల నుజ్వలించి
ఇందుబింబము లోచనానంద మయ్యె.

వెన్నెల యనంగ రాత్రి నా వెలయు తనదు
పత్నులిరువుర మెచ్చులం బడయం గోరి
తెలుపు నలుపులు గలమేన నలరె ననంగ
నిండుచంద్రుండు కన్నులపండు వయ్యె.

మెల్లమెల్లన చిఱుచేప లెల్ల మ్రింగి
పెద్దచేప క్రమంబుగ పెరిగినట్లు,
విన్నుకడలిని చుక్కలు సన్నగిల్ల
అంతకంతకు చందురుం డగ్గలించె.

తారలను ముత్తియంబుల నేరి తీయ
సమయునావికుఁ డాకాశజలధియందు
వెడలి చనుచున్న చక్కని పడవ యనఁగ
విదియచందురుఁ డందమై వెలయుచుండె.

నలువ మాసపు సభమను పలకమీఁద
సుద్దచేఁ బట్టి వ్రాసిన సున్న లనఁగ
తారకారాజి యొప్ప, ' అ ' కార మనఁగ
అర్ధచంద్రుఁడు మిసిమిమై నలరుచుండె.

నీలిగోళంబు రేకపైఁ దేలియాడ
కొదమజాబిల్లి రాజిల్లె చదలయందు,
పాలకడలిని తరిగొండ లీలఁ దాల్చు
ఆదికచ్ఛపమూర్తితో నవఘళించి.

ఆఁబోతు

వెల్లయేనుంగుగున్న నా, విభవ మొప్ప
గోపురంబును బోలిన మూపురంబు
గలిగి, నగరవీధులవెంటఁ గదలియాడి,
ఒకరిజోలికిఁ బోవక, ఒకరిచేత
నదలుపులను బడక, యథేచ్ఛానురీతి
నిబ్బరంబుగ నట్టాడి, యుబ్బు మెఱయ
అంగడులను జొచ్చి, పురజను లాదరమున
తనివి తీఱఁగ బెట్టెడి ధాన్యములను
నోరినిండఁగ నిరికించి యారగించి,
కూర్మిమై వారు గంగడోల్ గోఁకుచుండ,
మోర సారించి యొయ్యారముగను నిలిచి,
కనుల నరమోడ్చి పరవశంబునను జొక్కి,
సెలవులను మూఁగు నడవియీఁగలు కలంగి
బెదర, నాఁబోతు గుఱకలు వెట్టుచుండె.